

Sydslesvigs danske skoles historie
efter 1920

H A N S A N D R E S E N

Sydslesvigs danske skoles historie
efter 1920

B I N D 1

Syddansk Universitetsforlag 2017

© Forfatteren, Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V. og Syddansk Universitetsforlag 2017

University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 531

Sat og trykt af Specialtrykkeriet Viborg

Omslag: Donald Jensen, Unisats

Omslagsfoto: Første skoledag med 16 elever og lærer Müller på den nyoprettede danske skole i Langedgade i Slesvig, den 14. november 1930. Fotograf: Svend Johannsen

ISBN 978 87 7674 982 8 (hele værket)

978 87 7674 983 5 (bind 1)

978 87 7674 984 2 (bind 2)

Sydslesvigs danske skoles historie efter 1920 er udgivet med støtte fra Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Forord	13
Kapitel 1 Slesvig før 1920 – et kortfattet sammendrag	15
D E L 1	
Perioden 1920-1933:	
- Det danske mindretal i Sydslesvig organiserer sig	
- De første danske skoler i den tyske Weimarrepublik	21
Kapitel 2 Folkeafstemningerne i Nordslesvig og Mellemslesvig og grænsedragningen i 1920	22
Kapitel 3 Det danske mindretal i Sydslesvig begynder at organisere sig	27
Kapitel 4 Dansk og tysk mindretalspolitik	31
Kapitel 5 Grænseforeningen	34
Kapitel 6 Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn	37
Kapitel 7 Den dansksprogede kommuneskole i Flensborg	39
Kapitel 8 Den private danske realskole	46
Kapitel 9 Skolens struktur og status	54
Kapitel 10 Tivoli-afdelingen (1922-1925)	57
Kapitel 11 Duborg-Skolens fortsættelsesklasse	62
Kapitel 12 Skoleinitiativer i Klus og Harreslev	63
Kapitel 13 Vandrelerervirksomheden	64
Kapitel 14 Sydslesvigske unges efterskole- og højskoleophold i Danmark	68
Kapitel 15 De første børnehaver	70
Kapitel 16 Mindretalsskoleordningerne af 13. februar 1926 og af 31. december 1928	73
Kapitel 17 De første danske skoler på landet	76
Kapitel 18 Danske aktiviteter i Slesvig by	79
Kapitel 19 Dansk børnehave og skole i Slesvig by	82
Kapitel 20 Statistisk oversigt 1920-1933	88

DEL 2

Perioden 1933-1945

Det danske mindretal og de danske skoler under Hitler-styret	91
Kapitel 21 Nazisternes første mindretalspolitiske signaler	93
Kapitel 22 Skolernes og Skoleforeningens første erfaringer med det nazistiske styre.	97
Kapitel 23 Kommuneskolen under dansk ledelse	103
Kapitel 24 Kommuneskolen flytter til Duborggade	107
Kapitel 25 Danske aktiviteter i Tønning	111
Kapitel 26 Dansk skole i Tønning	116
Kapitel 27 Den danske privatskole i Ladelund	121
Kapitel 28 To danske skolesystemer	124
Kapitel 29 Tiltagende tysk pres mod mindretallet	126
Kapitel 30 Under 2. Verdenskrig	133
Kapitel 31 Ny rektor og skolekonsulent	137
Kapitel 32 Krigens sidste år	140
Kapitel 33 Statistisk oversigt 1933-1945 Børnehaver, børnehalebørn, skoler og elever	148

DEL 3

Perioden 1945-1960:

»Fra grænsekamp til sameksistens«	151
Kapitel 34 Et nationalt skred	153
Kapitel 35 Drømmen om en grænseflytning	155
Kapitel 36 Reaktionen i Danmark	158
Kapitel 37 Det tyske styre genetableres	160
Kapitel 38 Tysk modstand	163
Kapitel 39 Fra grænsepolitik til mindretalspolitik	165
Kapitel 40 Den politiske udviklings konsekvenser for det danske skolearbejde	168
Kapitel 41 Under britisk skoletilsyn	171
Danske kommuneskoler i Flensborg	171
Kapitel 42 Danske kommuneskoler i Slesvig by	175
Kapitel 43 De nye danske privatskoler	179
Kapitel 44 Én fælles skoleforening, nye vedtægter af 4. juli 1948	184
Kapitel 45 Overgangen fra britisk til tysk styre	188
Kapitel 46 Skoleforordningen af 1. august 1947	190

Kapitel 47	Kultusministeriet og Skoleforeningen på konfrontationskurs	192
Kapitel 48	Afviklingen af de danske kommuneskoler i Flensborg og Slesvig	196
Kapitel 49	Skolebygningerne	202
Kapitel 50	Lærerne	212
Kapitel 51	Det tyske skoletilsyn	221
Kapitel 52	Danske eksamensskoler uden tysk eksamensret	225
Kapitel 53	Duborg-Skole-lærernes private studenterkursus	227
Kapitel 54	Kiel-erklæringen 1949	233
Kapitel 55	Skoleforordningen (Erlaß) af 7. marts 1950	236
Kapitel 56	Jaruplund Højskole	239
Kapitel 57	De sydligste skolers vanskelige tilblivelse	246
Kapitel 58	Lübke-regeringens nålestikspolitik	266
Kapitel 59	Formandsskifte	271
Kapitel 60	Karl Otto Meyer-sagen	273
Kapitel 61	Spændinger inden for mindretallet om den fremtidige kurs	278
Kapitel 62	Lokal konflikt i Tønning	280
Kapitel 63	Lokal konflikt i Husum	282
Kapitel 64	København-Bonn-erklæringerne	287
Kapitel 65	Eksamensskoler med tysk eksamensret	293
Kapitel 66	Eksamensskolerne og afstandsproblemet Elevhjemmet i Flensborg	299
Kapitel 67	Elevbefordringen, en særlig opgave for Skoleforeningen	302
Kapitel 68	Det Sønderjydske Udvalg og Udvalget vedrørende Danske Kulturelle Anliggender i Sydslesvig	307
Kapitel 69	Børnehvæarbejdet	313
Kapitel 70	Tilbagegang i elevtallet	315
Kapitel 71	Statistisk oversigt 1945-1960	317

DEL 4

1960'erne:

	Normalisering og begyndende stabilisering	321
Kapitel 72	Forandringer i Skoleforeningens ledelse	323
Kapitel 73	Flere byggeopgaver	328

Kapitel 74	Skolesammenlægninger i Slesvig og Flensborg, 1964 og 1966	331
Kapitel 75	Skolestriden i Rendsborg («Ejdersagen»), 1963-1969	333
Kapitel 76	Kampen for øgede tyske tilskud	361
Kapitel 77	Nye bestemmelser angående skoleårets begyndelse, nye betegnelser for de forskellige skoleformer	365
Kapitel 78	Frivillige 10. klasser ved hovedskolen	369
Kapitel 79	Introduktionskursus for nyansatte lærere	372
Kapitel 80	Børnehavepædagogernes Tillidsmandsudvalg	373
Kapitel 81	Et samlet fælleslærerråd for Skoleforeningens skoler	375
Kapitel 82	1960'erne, børnehavernes 10-år	377
Kapitel 83	Statistisk 10-årsoversigt	379
	Børnehaver, børnehavebørn, skoler og elever i 1960'erne ..	379

DEL 5

	1970'erne, reformernes og optimismens årti	381
Kapitel 84	Skoleforeningens 50-års jubilæum	382
Kapitel 85	Skolestrukturændringer	384
Kapitel 86	Mellemtrinnet	385
Kapitel 87	Gymnasiets overbygning som valggymnasium (1976)	391
Kapitel 88	Ungdomskollegiet	395
Kapitel 89	5-dages skoleuge i sommermånederne	401
Kapitel 90	Det Sydslesvigske Samråd	403
Kapitel 91	Den danske voksenundervisning i Sydslesvig	406
Kapitel 92	Skoleforeningens forvaltning flytter til Stuhrsallee	413
Kapitel 93	Flere pionerer går, nyt viceskoleledertørebede oprettes ..	419
Kapitel 94	Skoleforeningens vedtægter af 17. januar 1969 og af 23. april 1975	422
Kapitel 95	Dansk Skoleforening GmbH	426
Kapitel 96	Kursusvirksomhed for fællesråds- og forældreråds-medlemmer	429
Kapitel 97	Etablering af en skolepsykologisk betjening	431
Kapitel 98	Konsulentordningen af 1973	436
Kapitel 99	Skolevejleder- og kuratorordningen af 1977	442
Kapitel 100	Centralen for Undervisningsmidler og skolebiblioteks-virksomheden	444
Kapitel 101	Børnehavekolonien i Hjerpsted	450

Kapitel 102	Timefordelingsplaner og læseplaner.....	454
Kapitel 103	Dansk realskole ved vestkysten	457
Kapitel 104	Klassen i Kiel.....	458
Kapitel 105	Den slesvig-holstenske skolelov af 1978.....	460
Kapitel 106	Bestræbelser for økonomisk ligestilling	462
Kapitel 107	Forskoleklasser/førskolegrupper	467
Kapitel 108	Centraliseringstendenser.....	468
Kapitel 109	Bygge- og anlægsopgaver i 1970'erne.....	470
Kapitel 110	Statistisk 10-årsoversigt.....	477
	Børnehaver, børnehavebørn, skoler og elever i 1970'erne ..	477
Slutnoter		481
Fortegnelse over illustrationer, Bind 1.....		505
Register, Bind 1.....		509

B I N D 2

DEL 6

1980'erne:

Kursændring i den slesvig-holstenske mindretalspolitik	521
kapitel 111 Skoledistrikterne kortlægges.....	522
kapitel 112 Ladelund Ungdomsskole	524
kapitel 113 Duborg-Skolens realafdeling flytter til Jens Jessen-Skolen Jens Jessen-Skolens og Gustav Johannsen-Skolens hovedskoleafdelinger (7.-9. klassetrin) nedlægges.	532
kapitel 114 Musikskole – frivillig musikundervisning.....	535
kapitel 115 Småbørnsgruppen i Vesterallé Børnehave.....	540
kapitel 116 Alle danske skoler får status som »staatlich anerkannt« Skolernes officielle navne.....	542
kapitel 117 Ministerpræsident Uwe Barschels mindretalspolitik	545
kapitel 118 Barschel-affæren Landdagsvalgene i 1987 og 1988	549
kapitel 119 5-dages skoleuge som helårsløsning	551
kapitel 120 Elevråd ved skolerne	553
kapitel 121 Danmarks Lærerforenings blokade af lærerstillingerne ..	555

kapitel 122	Sundhedsreformloven af 1989 og dens følger for Skoleforeningen	558
kapitel 123	Ny skoledirektør og viceskoledirektør	561
kapitel 124	Bygge- og anlægsopgaver 1980'erne	563
kapitel 125	Statistisk 10-årsoversigt	566
	Børnehaver, børnehavebørn, skoler og elever i 1980'erne	566

DEL 7

	1990'erne: Økonomien strammes	569
kapitel 126	Nye love og traktater af betydning for det danske mindretals børnehave- og skolearbejde	571
kapitel 127	En ny dansk skole nord for Kiel	582
kapitel 128	»Integrierte Gesamtschule«, en ny skolemodel	586
kapitel 129	Hovedskolens centralisering fortsætter	591
kapitel 130	Skoleforeningens første fællesskole oprettes i Egernførde	593
kapitel 131	Økonomiske problemer/besparelsesforanstaltninger ...	597
kapitel 132	Medarbejdernes interesseorganer	604
kapitel 133	Overenskomster for Skoleforeningens medarbejdere ...	612
kapitel 134	En valgperiode med turbulenser (1993-1996)	614
kapitel 135	Skoleforeningens 75 års jubilæum	626
kapitel 136	Skoleforeningens vedtægter af 23. november 1992 og af 28. november 1995	627
kapitel 137	Skolernes og børnehavernes samarbejdsråd	631
kapitel 138	Skolernes og børnehavernes økonomiske selvstyre øges	634
kapitel 139	Medlemspolitik og sprogpolitik	636
kapitel 140	Informationspolitik	641
kapitel 141	Skolen og informationsteknologien	644
kapitel 142	Den slesvig-holstenske landsregering ændrer sin tilskuds politik	647
kapitel 143	Bygge- og anlægsopgaver i 1990'erne	654
kapitel 144	Statistisk 10-årsoversigt Børnehaver, børnehavebørn, skoler og elever i 1990'erne	661

DEL 8

	Efter 2000, fra tredelt struktur til fællesskolen	667
kapitel 145	Direktionen i ny sammensætning	669
kapitel 146	Skolebiblioteksordningen udbygges	672

kapitel 147	Udviklingen i de slesvig-holstenske driftstilskud frem til 2007.....	678
kapitel 148	Forældrene valgte fællesskolen	682
kapitel 149	Den slesvig-holstenske skolelov af 2007.....	690
kapitel 150	A.P. Møller Skolen i Slesvig	699
kapitel 151	Skolefritids- og heldagsskoleordninger	707
kapitel 152	Daginstitutionstilbud for børn under 3 år	717
kapitel 153	Pædagogiske udfordringer og tiltag	723
kapitel 154	Sydslesvigloven og Sydslesvigudvalget.....	732
kapitel 155	En mindretalsmodel i krise	736
kapitel 156	Christian Paulsen-Skolens lukning og andre besparelsetiltag, skolebygningens anvendelse til andre formål.....	748
kapitel 157	Ny tilskudsordning efter landdagsvalget i 2012.....	752
kapitel 158	Bygge- og anlægsopgaver 2000-2015	761
kapitel 159	Statistisk oversigt 2000-2015, daginstitutioner og skoler	767

DEL 9

En slags sammenfatning i 10 centrale temaer	773	
kapitel 160	Dansk Skoleforening for Sydslesvig, opbygning, værdigrundlag, medlems- og sprogpolitik	773
kapitel 161	Hovedtræk i den tyske mindretalspolitik	787
kapitel 162	Sydslesvig og Danmark	801
kapitel 162 a	Sydslesvigske børns ferieophold i Danmark.....	812
kapitel 163	Retsgrundlaget for det danske skolearbejde i Sydslesvig	820
kapitel 164	Skolearbejdets finansiering	832
kapitel 165	Skolearbejdets indhold	844
kapitel 166	Skoleforeningens supplerende arbejdsområder	865
kapitel 167	Medarbejdernes ansættelsesvilkår.....	872
kapitel 168	Det danske mindretals organisatoriske opbygning	879
	Skoleforeningens samarbejde med mindretallets øvrige organisationer.....	879
kapitel 169	De danske skoler og frisere.....	899
	Skoleforeningens samarbejde med de nationale frisere... ..	899
Slutnoter	915	
Fortegnelse over illustrationer	925	
Register 2	927	

Forord

Om få år kan Dansk Skoleforening for Sydslesvig fejre sit 100-årsjubilæum. Som de fleste andre danske organisationer i Sydslesvig er foreningen barn af afstemningerne og af grænsedragningen i 1920. Med Slesvigs deling i de to grænseregioner Nordslesvig og Sydslesvig blev også den dansksindede befolkning i Slesvig delt. Mens nordslesvigerne blev genforenet med Danmark, måtte deres nationale fæller syd for den nye grænse lære at stå på egne ben. De organiserede sig som nationalt dansk mindretal med ny struktur i den prøjsiske provins Slesvig-Holsten i Weimarrepublikkens Tyskland.

Siden 1920 har det danske mindretal og det danske skolearbejde i Sydslesvig gennemlevet forskellige perioder præget af omskiftelige politiske vilkår og forhold. I 1920'erne måtte Skoleforeningen kæmpe for sin eksistensberettigelse, for sin ret til at oprette og drive danske skoler og for forældrenes ret til at vælge den ønskede skole. Under nazismen, i årene 1933-1945, gjaldt det om at overvintre uden alt for store tab. Opbrudstiden fra 1945 til 1955 var turbulente år, hvor den overordnede opgave bestod i at skabe de ydre rammer for et skolearbejde, der midlertidigt var præget af en eksplosiv tilgang af elever. Efter etableringen af den vesttyske delstat Slesvig-Holsten i 1946, efter oprettelsen af den tyske forbundsrepublik i 1949 samt efter København-Bonn-forhandlingerne i 1955 normaliseredes udviklingen. En længere periode præget af stabile politiske vilkår tog sin begyndelse, og Skoleforeningen fik tid og kræfter til blandt andet at beskæftige sig vedvarende med udbygningen af sin infrastruktur og med sine indre anliggender.

Den spændende hundredårige proces kunne i sig selv begrunde en skolehistorisk fremstilling. Allerede ved Skoleforeningens 75-års jubilæum var der blevet fremsat forslag om, at foreningen burde markere jubilæet med udgivelse af en bog. I årene derefter har både personer med tilknytning til Skoleforeningen og andre interesserede fra både Sydslesvig og Danmark ved forskellige lejligheder ytret sig i retning af, at der var brug for en slags håndbog med facts om Skoleforeningen og dens virke.

Det var på denne baggrund og med udgangspunkt i egne erfaringer angående behovet, at jeg for nogle år siden tilbød Skoleforeningens styrelse at gå i gang med 1) at udarbejde en samlet historisk fremstilling af det danske skole- og børnehavevirke i Sydslesvig fra 1920 og frem til vore dage med

hovedvægten lagt på de politiske, retslige og økonomiske forudsætninger og vilkår for dette virke – herunder 2) at beskrive foreningen som »bærende« organisation for børnehave- og skolevirksomheden og dens struktur og aktiviteter – samt 3) at give et overblik over den mere praktisk-infrastrukturelle del af udviklingen siden 1920 med omtale af den enkelte skoles/børnehaves oprettelse/lukning/sammenlægning m. v.

Da Styrelsen straks viste positiv interesse og viste mig den fornødne tillid, kunne jeg gå i gang med opgaven.

Selve stoffet er behandlet og opdelt i to hovedområder:

- *tidsafsnit, temaer og emner* behandlet i kronologisk rækkefølge (se del 1-8 i indholdsfortegnelsen);
- en slags *sammenfatning i 10 centrale, særskilt behandlede temaer*, hvert for sig behandlet »på langs af tiden« med henvisninger til relevante kapitler i den kronologiske del (se del 9 i indholdsfortegnelsen).

Der er blevet lagt vægt på at prioritere dokumentationen ud fra en forestilling om, at bogen blandt andet vil kunne gøre nytte som opslagsbog.

Jeg takker Skoleforeningens styrelse, fordi man viste mig den fornødne tillid, og Direktionen og dens medarbejdere for stor imødekommenhed under arbejdsprocessen. Sidst, men ikke mindst takker jeg mine fhv. kolleger Lone Anker Jakobsen, Jørgen Matlok og Jørgen M. Pejtersen for kritisk gennemlæsning af manuskriptet samt for gode tilskyndelser og frugtbare diskussioner.

Flensborg, den 25. maj 2016

Hans Andresen

Slesvig før 1920 – et kortfattet sammendrag

Holstenerne vinder frem

Sønderjylland eller Slesvig, landområdet mellem Kongeåen og Ejderen, var oprindeligt en del af det danske rige. Da Slesvig efter 1115 blev til et hertugdømme, og det tyske nabo område Holsten omtrent samtidig blev til et grevskab og et len af det tyske rige, indledtes en langvarig politisk proces, som gang på gang gjorde Slesvig til et stridsobjekt dels for danske og holstenske interesser, dels for den danske kronens og de slesvigske hertugers interesser. Slesvig blev efterhånden løsnet fra Danmark og knyttet mere eller mindre tæt til det tyske Holsten.

De holstenske grever var i middelalderen en magtfaktor, som kunne måle sig med de danske konger og i perioder dominere Slesvig og sågar hele det danske rige. I 1460 valgte det slesvig-holstenske ridderskab den danske konge Christian I til hertug af Slesvig og greve af Holsten. I Ribe-brevet måtte han forpligte sig til, at Slesvig og Holsten skulle forblive udelt sammen (*»dat se bliven evich tosamende ungedeelt«*). I løbet af de næste knap 100 år blev grevskaberne Holsten og Stormarn sammen med landområdet Ditmarsken slået sammen til hertugdømmet Holsten. Indtil 1864 var Danmarks konger herefter ikke blot lensherrer over Sønderjylland/Slesvig, men (ofte sammen med sidelinjer af kongehuset) også hertuger af Slesvig og Holsten.¹

Den sproglige og kulturelle udvikling

De politiske aktiviteter tog ikke hensyn til sprogligt-kulturelle grænser. I den tidlige middelalder nåede en sammenhængende dansk bebyggelse mod syd til linjen Egernfærde-Danevirke. Ejdersted og Nordfrisland var beboet af frisere. Ødemarkerne mellem Danevirke og Ejderen var ved at blive koloniseret fra Holsten.

Op igennem middelalderen tiltog holstenernes indvandring og indflydelse. Det tyske sprog vandt frem på bekostning af dansk og frisisk. Administrations sproget blev for begge hertugdømmer først nedertysk (plattysk), senere højtysk. Af endnu større betydning for Slesvigs kulturelle og

Afbildningen viser hertugdømmet Slesvig og grevskabet Holsten adskilt af Ejderen.

sproglige udvikling efter reformationstiden var imidlertid nok kirkesproget og skolesproget. Luthers princip, at evangeliet skulle prædikes på modersmålet, blev ikke gennemført helt. På landet i Nordslesvig, omtrent til den nuværende grænse, blev der prædikeret på dansk; i byerne og næsten overalt i Mellem- og Sydslesvig, også i egnene nord for Sli-Daneverke, hvor det danske folkesprog var fremherskende, blev nedertysk kirkesprog. I byerne

i Nordslesvig, Flensborg medregnet, blev der om søndagen også prædikeret på dansk. I det 17. århundrede trådte højtysk i stedet for nedertysk. Kirkesproget var afgørende for skolesproget. Da skolesproget senere fik tiltagende betydning, blev forskellene mellem de geografiske områders sproglige forhold endnu mere markante.² Som følge af denne udvikling opstod der efterhånden en sproglig-kulturel skillelinje tværs gennem Slesvig omtrent svarende til linjen Tønder-Flensborg; en linje, som senere også fik karakter af en national skillelinje.

Nationaliteternes voksende betydning Danske skoler i Flensborg

Det voksende europæiske opgør mellem nationaliteterne efter Napoleonskrigene og bestræbelserne for at danne nationalstater blev i det danske monarki til en strid mellem dansk og tysk. Ved den europæiske revolutionsbevægelse i 1848 tilspidsedes de politiske og nationale problemer også i den danske helstat. De danske nationalliberales mål om et »Danmark til Ejderen« og slesvig-holstenernes krav om et »Slesvig-Holsten til Kongeåen« var uforenelige. Efter Treårskrigen forsøgte den danske stat med sine sprogreskripter for 47 mellemslesvigske sogne at vinde tabt sprogligt terræn tilbage. Her skulle der fra 1851 skiftevis holdes dansk og tysk gudstjeneste i kirkerne, og her blev dansk skolesprog, mens tysk blev hovedundervisningsfag. At sprogreskripterne også skulle gælde i nogle områder, hvor det danske sprog helt eller delvis var forsvundet, vakte ikke kun stærk uvilje i den tysksindede befolkning, men gav også anledning til formaninger rettet mod myndighederne i København fra stater, som var Danmark venligtsindede.

I Flensborg blev borgernes loyalitet over for det danske kongehus belønnet med en dansk borgerskole (1852-1871). Skolen nåede i 1864 op på ca. 520 elever. Flensborg Latin- og Realskole fik en ny skolebygning og blev tosproget, mens Slesvig Domscole fik lov til at beholde tysk som undervisningssprog. Derudover oprettedes to danske privatskoler i Flensborg, en højere dannelsesanstalt for unge piger, Mønstedes – senere Monrads private Døtreskole (1852-1878), samt en drengeskole (1863-1875).³

Krigen i 1864 og dens følger

Over for Prøjsen og Østrig havde Danmark i 1851-52 givet tilsagn om en forfatningsordning, hvorefter Slesvig ikke ville blive knyttet tættere til Danmark end Holsten. Da det danske rigsråd i november 1863 alligevel undertegnede en ny dansk-slesvigsk fællesforfatning, reagerede Prøjsen og Østrig med et ultimatum. Den danske regering så sig ikke i stand til inden for den krævede frist at efterkomme de to stormagters krav om ophævelse af den nye forfatning, og krigen brød ud den 1. februar 1864. Under Londonkonferencen blev en løsning af det slesvigske spørgsmål ved en deling af hertugdømmet efter nationaliteter forpasset på grund af en svag og urealistisk dansk forhandlingsindsats.⁴ Krigen fortsatte og endte med dansk nederlag. Ved freden i Wien faldt den danske helstat. Monarkiet tabte sine tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg. Da Østrig ved Pragfreden i 1866 måtte give afkald på sin ejendomsret til de afståede hertugdømmer til fordel for Prøjsen, annekterede Prøjsen Slesvig og Holsten og omdannede dem til en prøjsisk provins. Pragfredens paragraf 5 indeholdt på Frankrigs foranledning en bestemmelse om, at de nordlige distrikter i Slesvig skulle afstås

Skolebygninger fra den danske helstatstid. Flensborg Latin- og Realskole. Skolebygningen, beliggende i Rødegade på hjørnet af Klostergang blev tegnet af stadsbygmester Winstrup og bygget i årene 1857-1861. Efter skolens flytning til »Altes Gymnasium« blev bygningen brugt som teknisk skole. Den blev nedrevet efter 2. Verdenskrig.

Den danske borger-skole i Flensborg fra 1855 lå placeret på hjørnet af Helligandsgangen og Nørregravene, umiddelbart syd for den senere byggede katolske kirke. Borgerskolen fik filialer i Nystaden og i Plankemajgade. Under 2. verdenskrig husede bygningen en luftværnskole. Den blev nedrevet i 1960. På tomten blev anlagt en parkeringsplads.

til Danmark, hvis deres befolkning ved en fri afstemning fremsatte ønske om at blive forenet med Danmark.⁵

Det fremherskende politiske mål for den overvejende dansksprogede og dansksindede befolkning i Nordslesvig var efter 1864 en genforening med Danmark. Det ændrede sig ikke, efter at paragraf 5 i 1878 var blevet ophævet ved en prøjsisk-østrigsk traktat. Med Den Nordslesvigske Vælgerforening, Sprogforeningen (Foreningen til det danske sprogs bevarelse i Nordslesvig) og Den Nordslesvigske Skoleforening oprettede de dansksindede nordslesvigere vigtige politiske og kulturelle interesseorganer. Den hensynsløse prøjsiske personale- og sprogpolitik, der kulminerede i den såkaldte Köller-periode, fik danskheden i Nordslesvig til at vokse i indre kraft. I Mellemslesvig derimod, hvor antallet af danske stemmer ved valget

til Det Nordtyske Forbunds grundlovgivende rigsdag i 1867 endnu nåede op på mellem 50 % og 60 % i Flensborg og byens nærmeste omegn, blev danskheden stærkt svækket. Den danske borgerskole i Flensborg blev lukket i 1871, Holdts private drengeskole forbudt i 1875, og Monrads pigeskole solgt i 1878.⁶ En vigtig politisk og kulturel faktor i danskhedens arbejde i hele Slesvigs blev herefter »Flensborg Avis«. Bladet, som var blevet oprettet i 1869, fik under Jens Jessens redaktørperiode (1882-1906) en imponerende udbredelse og en voksende politisk betydning.

Efter 1. Verdenskrigs afslutning og efter Tysklands nederlag blev der udset til, at det slesvigske spørgsmål kunne løses på grundlag af en deling efter nationalitetsprincippet. Fredsforhandlingerne i Paris mundede ud i Versailles-traktaten af 28. juni 1919. Ifølge traktaten skulle den fremtidige grænse mellem Tyskland og Danmark fastlægges på grundlag af folkeafstemninger i to nærmere bestemte zoner.

